

İSLÂM HUKUKU ÖĞRETİMİNE FARKLI BİR YAKLAŞIM: “AKTİF EĞİTİM”

Mustafa YILDIRIM*

ABSTRACT

A different Approach to Teaching About Islamic Law: “Active Education”

In the Faculties of Divinity, Islamic Law is taught with lecturer-centered instruction methods, and as a result of this, the level of participation by students in those lessons remains at the lowest level. So, the student motivation for learning and interest in classes diminish. Instead of learning and comprehending the subjects, they, try to pass their exams, and by so doing, they think that they have rescued a day.

Since active education was based on student centered instruction and problem based learning, students take more active role in reading and researching, and learn to learn as they learn. Those who have learned Islamic Law through active education are able to use their knowledge of Islamic Law in daily events, understand and interpret them.

ÖZET

İlahiyat fakültelerinde İslâm hukuku dersi hoca merkezli bir sistemle okutulmakta, öğrencinin derse katılımı en az düzeyde olmaktadır. Böyle olunca öğrencinin derse ilgisi azalmakta, konuları öğrenme yerine sınavdan geçer not alarak günü kurtarma hesabı yapmaktadır.

Aktif eğitim öğrenci merkezli bir sistem olduğu ve probleme dayalı bir öğretimi esas aldığı için, öğrenciler okuma ve araştırmada daha aktif bir rol üstlenmekte ve öğrenmeyi öğrenmektedirler. İslâm hukuku derslerinin aktif eğitimle işlenmesiyle öğrenciler İslâm hukuku bilgilerini güncel olaylarla ilişkilendirerek daha iyi anlamakta ve karşılaştıkları olayları İslâm hukuku açısından yorumlayabilme yeteneklerini geliştirmektedirler.

Anahtar Kelimeler

Aktif eğitim Modül
Senaryo PDÖ (Probleme Dayalı Öğretim)

* Doç. Dr., D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

GİRİŞ

14-15 Mayıs 2004 tarihlerinde Çorum'da düzenlenen I. İslâm Hukuku Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon toplantısı ve İslâm Hukuk Usûlünün Problemleri Sempozyumu'nda Prof. Dr. Vecdi Akyüz'ün sunduğu "İslâm Hukuku Dersinin Lisans ve Lisansüstü Düzeyde Eğitim-Öğretim Problemleri ve Bunların Aşılma Yöntemleri" adlı tebliğde, İslâm hukuku öğretimi ile ilgili önemli tespitler yapılmış, şu anda uygulanan klasik öğrenme yöntemleri ile ilgili program, öğretici ve öğrenciden kaynaklanan sorunlar açık bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Prof. Dr. Vecdi Akyüz, MÜ İlahiyat Fakültesi'ndeki uygulamaya dair gözlem ve tespitlerini esas almış olmakla beraber, İslâm hukuku öğretiminde aynı yöntem kullanıldığı için, benzer sorunların hemen her İlahiyat fakültesinde mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Konuyu DEÜ İlahiyat Fakültesi açısından ele aldığımızda; aktif eğitime geçmeden önceki dönem için İslâm hukuku öğretimi ile ilgili özel bir çalışma olmamakla beraber, boylamsal bir çalışmayla fakültemizdeki öğretimi de içine alacak şekilde genel anlamda öğrenciler açısından inceleyen bir araştırma mevcuttur.¹ Sözü edilen çalışmalardaki tespitler ve kendi gözlemlerimizden yola çıkarak, neden "farklı bir yaklaşım"a ihtiyaç duyulduğunun açıklanması, yeni sistemin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

I- NEDEN FARKLI BİR YAKLAŞIM?

Eğitimde farklı bir yaklaşıma yönelmenin en basit gerekçesi, uygulanan mevcut eğitim sisteminden yeterli ve istenen sonucun alınamayışdır. Öğrencilerin ve mezunların, kendilerini ilâhiyat fakültesindeki derslerle ilgili yeterli bulup bulmadıklarına dair sorulara verdikleri cevaplar, bu kanaati pekiştirmektedir.² DEÜ İlahiyat Fakültesinde "aktif eğitim"e geçme fikri, uygulanan eğitim sistemindeki aksaklıklardan kaynaklanmıştır. Hoca, öğrenci, yöntem ve malzemeyle ilgili olan bu aksaklıkları şöyle sıralayabiliriz:

A- HOCALARLA İLGİLİ SORUNLAR

Bir eğitim sisteminin sorgulanmasında en zor olan husus hocalarla ilgili olanıdır. Zira, eğitim ve öğretim geleneğimizde hocaya yüklenen misyon, ona sorgulanamaz bir konum kazandırmıştır. Oysa bir sistemden sağlıklı bir sonuç alınabilmesi için o sistemin bütün unsurlarının sorgulanması, o siste-

¹ Murat Yıldız, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Psikososyal Özellikleri*, İzmir 2003.

² Geniş bilgi için bkz. Halit Ev, *Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme*, İzmir 2003, s. 120-131.

min amacının da bir gereğidir. Biz, yukarıda sözü edilen çalışmalardaki tespitler çerçevesinde hocalarla ilgili bazı hususları dile getirmeye çalışacağız.

1- Ezberci Anlayış

Bazı hocalar, konuların anlaşılmasından daha çok, öğrenciler tarafından ezberci bir biçimde çalışılmasını zorlamaktadırlar. Özellikle sınavlardaki sorular bu doğrultuda olmaktadır. Fakat bu bilgiler kalıcı olmamakta, öğrenciler tarafından özümsemediği için hiçbir iz bırakmadan kaybolup gitmektedir.³

Konuyla ilgili olarak öğrencilere sorulan sorulara verilen cevaplardan bazıları ise şöyledir:⁴

- Dersler sadece verilir çıkılıyor. Ezbercilik had safhada. Bundan dolayı çok monoton geçiyor. Dersleri ezbercilikten kurtarıp, biraz da öğrencilerin mantıklarını çalıştırmalarına zemin hazırlanmalı.

- Üniversite havası yok. Aşırı ezbercilik var. Hele bazı hocalar dayatmacı eğitim metodunu benimsiyorlar ki bu en kötüsü.⁵

2- Okuma ve Yeni Kitapları İzlemede Yetersizlik

Bazı hocalar hem İslâm hukuku alanında, hem de kendilerine destek olacak alanlarla ilgili yeni yayınlanmış kitapları takip etmemekte ve okumamaktadırlar. Kısaca söylemek gerekirse, bilgilerini güncelleyememek-te, zamanın ve buna bağlı olarak öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedirler. Başka bir ifadeyle hocalar, özellikle güncel tartışma konularında netleşmeyen fikirlere sahip görünmektedir. Bu durum da, öğrencilerde hocaların güncel konularda bilgisiz kaldığı ve yeterince yoğunlaşmadıkları izlenimi bırakmaktadır. Oysa hocaların gündemi çok yakından takip etmeleri ve öğrencilerden gelebilecek soru ve yorumlara her yönden hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Yine bazı hocalar, derslerdeki kötü ve yetersiz hoca görüntüsüyle, İslâm hukuku alanında okuma aşkı uyandıramamakta, hatta bu alandan bütünüyle uzaklaşmaya yol açmaktadır.⁶

³ Vecdi Akyüz, "İslâm Hukuku Dersinin Lisans ve Lisansüstü Düzeyde Eğitim-Öğretim Problemleri ve Bunların Aşılma Yöntemleri" I. İslâm Hukuku Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon toplantısı ve İslâm Hukuk Usûlünün Problemleri Sempozyumu, Çorum 2004, s. 85.

⁴ Bu yazıda öğrencilerin olumsuz görüşlerine yer verilmiştir. Aynı çalışmada öğrencilerin olumlu görüşleri de mevcuttur.

⁵ Yıldız, *a.g.e.*, s. 109, 110.

⁶ Akyüz, *a.g.b.*, s. 86.

Öğrenci görüşlerinden:

- Çoğu klasik lise hocaları gibi eğitim vermeye çalışıyorlar.
- Hocalar eleştirdikleri şeyler hakkında gerekli donanıma ve bilgiye sahip değiller.

- Beni bu halimle tatmin etmeyen profesör hocalar var.⁷

3- Tartışmaya Kapalılık

Bazı hocalar, yalnızca kendi fikirlerinin mutlak doğruluğunu düşünmekte, öğrencilerin farklı sorularına ve yaklaşım önerilerine soğuk bakmakta, hatta zaman zaman öğrencileri sert sözlerle haşlamaktadırlar. Doğal olarak bu yaklaşım, öğrencileri hocadan ve buna bağlı olarak onun verdiği ders-ten soğutmaktadır. Sonuçta hedeflenen eğitim ve öğretim layıkıyla gerçekleştirilememektedir.⁸

Öğrenci görüşlerinden:

- Öğrencileri sınıf içinde daha rahat hale getirip söz hakkı tanıyın. Öğrencilerin kendine güveni yoksa bunu sağlamada yardımcı olun.

- Monoton bir eğitim veriliyor. Nedeni, bu fakültede sanki Ortaokulda-ki gibi öğrenciye muamele yapılıyor.⁹

4- Ders Dışı İlişkilerin Azlığı

Öğrenciler, hocaların pek çoğuyla ders dışında ilişki kurmak istemesi- ne rağmen, hocaların böyle bir fırsat tanımamaları yüzünden, sadece ders çerçevesinde ilişki kurabilmektedirler. Oysa bir hocanın dersiyile ilgili tüm merak edilenleri sadece ders saati esnasında gidermesi mümkün değildir. Ayrıca her öğrencinin dersle ilgili beklentileri aynı değildir. Öğrencinin dersle ilgili bilgilerini tatmin olacağı şekilde tamamlayabilmek için ayrı za- mana ihtiyaç duyması çok tabiidir. Bunları çekinmeden sorabilmesi de öğ- retmenle kurduğu iletişimin niteliğiyle doğrudan bağlantılıdır.¹⁰

B- ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ SORUNLAR

Eğitim sisteminin başarısızlığında potansiyel suçlu öğrencilerdir. Bu suçu tek cümleyle ifade etmek gerekirse "ders çalışmamak"tır. Öğrencinin öğrenim hizmetini alan taraf olduğu düşünülürse bunun haklılık payı da bü-

⁷ Yıldız, *a.g.e.*, s. 100, 107, 110.

⁸ Akyüz, *a.g.b.*, s. 86.

⁹ Yıldız, *a.g.e.*, s. 100, 110.

¹⁰ Akyüz, *a.g.b.*, s. 86-87.

yüktür. Eğitimin nihai amacı tabii ki öğrenciyi çalıştırıp sadece bilgi sahibi yapmak değil; ayrıca onun bu bilgileri kullanması, kendi hayatında özümseyerek bir değere kavuşturması ve daha sosyal bir nitelik kazanmasını sağlamaktır.

Klasik eğitim sisteminde öğrenci ile ilgili sorunları, maddî imkânsızlıklardan, geldiği aile ortamına, üniversite öncesi aldığı eğitimin yetersizliğine, mezuniyet sonrası istihdam sorununa kadar pek çok konu halinde sıralamak mümkündür. Ancak biz bu sorunları, motivasyon eksikliği olarak tek maddede toplayabiliriz.

Öğrencinin motivasyonunu etkileyen pek çok unsur bulunabilir. Bunların en başında da uygulanan eğitim sistemini göstermek mübalağalı sayılmamalıdır. Öğrenciler İslâm hukuku dersleriyle ilgili konuların işlenmesinden önce, genellikle bir hazırlık yapmamaktadırlar. Bunda, böyle bir isteği uyandırma konusunda hocaların ve eğitim sisteminin yetersizliğinin etkisi büyüktür. Öğrencilerin ön hazırlık yapmamaları hocalara da olumsuz yansımakta, dersin işlenmesi sırasında iletişim kopukluğuna yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da öğrencilerin derse katılma istekleri de olmamaktadır. Hatta gözlemlediğimiz kadarıyla, derste gazete okuyan, wolkmenle müzik dinleyen, uyuyan öğrenciler olabilmektedir. Bu durumun oluşmasında sınıfların kalabalık olmasının da etkisi vardır.

Öğrenmede motivasyonu eksik olan öğrenci, ciddi ders çalışmak yerine günü kurtarmayı düşünmekte, çalışan birkaç öğrencinin tuttuğu notları elde edip birkaç gün çalışarak en kolay yoldan mezun olma yolunu tercih etmektedir. İlgili ankete cevap veren bir öğrencinin, “sanki yapılan şeyler kerhen yapıyor gibi. Esasen öğrenci de öğrenci değil. Kalitenin düşüşü de bununla ilgili”¹¹ sözleri, bu gerçeğin samimi itirafından başka bir şey değildir.

C- YÖNTEM VE MALZEME İLE İLGİLİ SORUNLAR

Klasik sistemde İslâm hukuku dersleri pek çok derste olduğu gibi hocanın takriri ile işlenmektedir. Bunda anlatım kabiliyeti yüksek bazı hocalar, zaman zaman öğrenciyle diyaloga girmek suretiyle başarılı olmakla beraber, bir kısım hocalar kürsüde oturarak ve bazen de kitaptan metni aynen okuyarak monoton bir üslûp ve ses tonuyla ders işlemektedirler. Bazı öğrencilerin dersle ilgili olan sorularını da baskıcı bir üslûpla reddetmektedirler.

¹¹ Yıldız, a.g.e., s. 109.

Aslında yöntem sorunu diğer sorunların da kaynağını oluşturmaktadır. Uygulanan sistem kendi stratejisine uygun hoca ve öğrenci tiplerini de oluşturmaktadır. Aşağıda görüleceği üzere aktif eğitim sisteminde, dile getirilen sorunların pek çoğunun çözülmesi mümkündür.

Her bilim dalının olduğu gibi, İslâm hukukunun da verimli biçimde öğretilmesinde, ders müfredatına uygun kitap ve malzemenin seçilmesi önemlidir. İslâm hukuku dersi ile ilgili temel başvuru kaynakları hem sayıca çok az, hem de mevcut olanları yöntem bakımından yetersizdir.

Bazı hocalar kendisinin belli bir kitabını, adı ne olursa olsun her dersi için zorunlu olarak okutmaktadır. Dersin müfredatıyla ilgisiz bir kitabın okutulması, öğrenciler arasında olumsuz tepkilere yol açmaktadır. Ayrıca konuları işleyişi sıkıcı olan, dil yönünden eskimiş kitaplar seçilmekte, bu da öğrencilerin İslâm hukuku derslerine bakışını olumsuz etkilemektedir.¹²

Özetlemek gerekirse, öğrencinin gereksinim duyarak ve gönüllü olarak katılmadığı, hoca merkezli, tartışmanın çok az yapılabildiği, sınırlı kaynak ve malzemeyle öğrenmekten daha çok sınıf geçmeyi hedef alan bir eğitim sisteminin sorgulanması ve yeni arayış ve yaklaşımlara yönelik zorunluluğu ortaya çıkmıştı. DEÜ İlahiyat Fakültesi'nde üniversite rektörümüzün teşviki ile aktif eğitim adı altında yeni bir yöntem uygulamasına geçilmiş, Arapça ve bazı temel derslerin okunduğu birinci sınıftan sonra, üç yıl uygulanarak mezun verme safhasına gelinmiştir. Tam da sözü edilen sorunlarımızıza çözüm yolu ararken, itiraf etmek gerekirse bizim alanımız dışındaki birilerinin böyle bir yöntem önermesi ilahiyat eğitiminde yeni bir umut kapısı olmuştur.

II- AKTİF ÖĞRENME NEDİR?

Aktif öğrenme, öğrenimde daha çok öğrencinin sorumluluk aldığı, öğrenciyi akademik ve sosyal alanda geliştirmeyi hedefleyen, öğrenme sırasında zihinsel yetinin yanında diğer duyuların da etkin olarak kullanılması gerektiğini ortaya koyan bir öğrenme stratejisidir.¹³

Tanımdan yola çıkıldığında aktif öğrenim, öğrenci merkezli bir öğrenme yöntemidir. Öğrenci merkezli öğrenme yöntemleri, "aktif öğrenme, kendi kendine öğrenme, işbirlikli öğrenme, probleme dayalı öğrenme" olarak sınıf-

¹² Akyüz, *a.g.b.*, s. 89.

¹³ Kamile Ün Açıkgoz, *Aktif Öğrenme*, İzmir 2002, s. 17.

landırılmıştır. Kısaca aktif öğrenme, öğrencinin kendi öğrenme sürecinin sorumluluğunu taşıması ve bu süreçle ilgili kararları kendisinin almasıdır.

Eğitimcilerin çoğu, eğitimin zaten aktif olduğuna, öğrencinin bir konferansı dinlerken de aktif olarak katıldığına inanırlar. Ancak gerçek anlamda bir aktif öğrenmede öğrenci dinlemenin dışında “okumalı, yazmalı, tartışmalı, problem çözmeli, yüksek düzey düşünme becerilerini kullanmalıdır.” Aktif öğrenme için öğrencinin, bilgi kazanmanın yanı sıra, onları yorumlaması ve günlük hayatta kullanmak üzere bir değere dönüştürmesi gerekir.¹⁴

Öğrenci merkezli yaklaşımda bilginin aktarılması ve ezberletilmesi yerine, işe yarar hale getirilmesi, öğrencide daha az bilgiyle yaratıcı düşünmenin geliştirilmesi anlamına gelebilecek aktif bir öğrenme söz konusudur. Bu tür bir yaklaşım, öğretmenin “söylemesi, anlatması, aktarması” yerine, öğrencilerin “söylemesine, yapmasına ve yaşamasına” imkan tanımaktadır.¹⁵

Sistemin adı “aktif öğrenim” olmasına rağmen, çalışmamızda, genel teâmüle uyup “aktif eğitim” terimini kullanmayı tercih edeceğiz.

A- AKTİF EĞİTİMDE AMAÇ VE HEDEFLER

Aktif eğitimin iki temel amacı vardır. Bunlardan ilki, öğrencinin üst düşünme yeteneklerini geliştirerek bilgiden bilgi çıkarmasını sağlamak ve edindiği bilginin kalıcı olmasını temin etmektir. Diğeri de, öğrenciyi sosyal yönü güçlü ve ahlâkî duyarlılığı gelişmiş bir birey kılmaktır.

Aktif eğitimin hedefi ise, öğrenciye öğrenmeyi öğretmektir. Bu sistemde öğrenci bilgiyi alan değil, aktif olarak oluşturmaktadır. Bunun anlamı, bilgi edinmenin yerini, öğrenmeyi öğrenme ile değiştirmedir. Bu yaklaşımı kullanan eğitimciler sadece eğitim etkinliklerini değil, öğretme ve öğrenme konusundaki varsayımları da değiştirmişlerdir.¹⁶

B- AKTİF EĞİTİMİN UYGULANMASI

Aktif eğitim uygulamasının anlaşılabilmesi için bu uygulamayla ilgili bazı kavramların açıklanması gerekmektedir.

1- Aktif Eğitimle İlgili Kavramlar

¹⁴ Gülseren Kocaman, “Eğitimde Paradigma Değişimi- Öğretim ve Öğrenim Üzerine”, I. Aktif Eğitim Kurultayı Bildiriler Kitabı, editör: Emin Alıcı, s. 33.

¹⁵ Halit Ev, *Almanya’da Çocuklara Yönelik Kur’an ve Dinî Bilgiler Kursları*, İzmir 2003, s. 175.

¹⁶ Kocaman, “Eğitimde Paradigma Değişimi- Öğretim ve Öğrenim Üzerine”, s. 34.

a- Modül: Klasik yöntemdeki dersin yerine ikame edilen, tek ve genel bir senaryo ile temel problemin ortaya konduğu, ancak farklı metin, hikaye ve resimlerle alt problemlerin ele alındığı ve o konuda farklı bilim dallarındaki bilgilerin entegre edildiği, üç veya dört oturumla (12 veya 16 saat) tamamlanan bir eğitim sürecidir.

b- Probleme Dayalı Öğrenme (PDÖ): Aktif eğitimin önemli uygulamalarından biri olan PDÖ, aynı anda hem problem çözme stratejileri geliştirir hem de öğrenciye, gerçek yaşam problemlerini çözmek üzere, ilgili disipline özgü bilgi ve becerileri çözebileceği aktif bir rol verir. Yani PDÖ, aktif öğrenme stratejilerinin ve kendi kendine öğrenmenin kullanıldığı, öğrencinin gruplarda işbirliği içinde çalıştığı, öğrenci merkezli öğrenim yöntemlerini içeren bir eğitim yaklaşımıdır. "Vaka çalışması" PDÖ ile eş anlamlı olarak kullanılır. Ana etkinliği öğrenme olan PDÖ bir "öğrenmeyi öğrenme" yaklaşımıdır.¹⁷

PDÖ optimal öğrenmeyi sağlayan üç önemli ölçüt üzerine yaplanır. Öncelikle öğrenci, eğitim yönlendiricisinden ve arkadaşlarından geribildirim alabileceği uygulamaya yönelik bir ortam içinde öğrenmeyi gerçekleştirir. İkincisi, öğrenci akranlarından öğrenmeyi kolaylaştıracak bir destek ve yönlendirme yardımı alabilir. Üçüncü olarak da, öğrenme işlevsellik kazanır.¹⁸

c- Senaryo: Senaryo, probleme dayalı öğrenmede öğrenci ve yönlendiriciye kılavuzluk eden veri ve sorulardan oluşan bir metindir.¹⁹

PDÖ oturumlarında ele alınan senaryoların insanın doğal merak güdüsüne dayandırılması, dolayısıyla kalıcı bilgi, beceri ve tutumlar kazanılmasını sağlaması gerekir. Bunun gerçekleştirilmesi, senaryoların doğru bir insan bilgisinden hareketle ve konular anlamlı ve doğal bütünlüğü içinde ele alınarak, öğrencinin akademik olduğu kadar sosyal ve moral güçlerinin bütün olarak gelişmesini sağlayacak bir şekilde düzenlenmesine özen gösterilmesi ile mümkün olacaktır.²⁰

¹⁷ Kocaman, *a.g.b.*, s. 33.

¹⁸ Semramis Yağcıoğlu, "Probleme Dayalı Öğrenme ve Sosyo-Kültürel Değişim: Demokratik Bireyin Biçimlendirilmesi Sorunu" I. Aktif Eğitim Bildiriler Kitabı, s. 11.

¹⁹ Selahattin Parladır, "Aktif Eğitimde Senaryoların Yeri ve İyi bir Senaryonun Özellikleri" I. Aktif Eğitim Bildiriler Kitabı, s. 143.

²⁰ Parladır, *a.g.b.*, s.147.

Somut şeyler, olaylar ve konular, soyut olanlara göre daha çok ilgi çekeceği için, öğrenmenin yönü somuttan soyuta olmalı ve senaryolar bu esasa göre hazırlanmalıdır. Bir konu aşağıdaki şekillerde olduğu gibi somut hale getirilebilir:

- Örnekler verilerek,
- Resim, fotoğraf, şekil, şema, grafik, plan, kroki, çizgi resimler kullanılarak,
- Varlık ve olaylarla ilgili ilginç alıntılara yer vererek,
- Olaylarla ilgili dramatize metinler kullanılarak.²¹

d- Sunum: Öğretim üyesi merkezli sınıf ortamında verilen derstir. Modülde öğrenciye daha geniş bilgi verilmesi gerektiği düşünülen bazı konuların, ilgili alanda uzman olan hocalar tarafından anlatılmasıdır. Sunumlarda bilgisayar ortamında projektörden yararlanılarak, öğrencilerin ilgililerinin canlı tutulmalarına özen gösterilir. Ayrıca soru-cevap yöntemiyle dersin interaktif olarak işlenmesine özen gösterilir. Üç oturumluk modüllerde 45'er dakikalık 8, dört oturumluk modüllerde 12 ders saatidir.

e- Bilimsel Danışmanlık: Bilimsel çalışma alanı, modülde işlenen konuya da konularla doğrudan ilgisi olan bazı hocalar bilimsel danışman olarak belirlenmekte, bilimsel danışmanlık saati programda belirtilerek öğrenciler bu saatlerde, belirlenen bu hocaların odasına giderek modül konularıyla ilgili kaynak ve bilgi danışmanlığı hizmeti alabilmektedirler.

f- Tartışma: Oturumları tamamlanan her modülün sonunda, sınıf ortamında senaryo ve sunumlarda anlaşılamayan, eksik kalan ve açıklanmaya ihtiyaç duyulan konulara dair öğrenci ve ilgili öğretim elamanlarının görüş alış verişinde bulunduğu süreçtir.

2- Modüllerin Tespiti ve Hazırlanışı

a- Modüllerin Tespiti: Fakülte müfredat geliştirme kurulu, dört yıllık lisans öğretimi boyunca hangi konuların kaç modül olarak işlenebileceğini tartışır ve bir karara bağlar. Karara bağlanılmayan hususlar müfredat geliştirme kurulunca tekrar ele alınır ve kesinleşmiş son hali ile Fakülte Kurulunun onayına sunulur. Modül konuları ve sayıları Fakülte Kurulunda onaylandıktan sonra Modül başkanları ve modül sekreteryası oluşturulur.

b- Modülün Hazırlanması: Modül başkanı modülle ilgili senaryoyu ve bu senaryonun sorularını anabilim dallarından görevlendirilen kişiler ile

²¹ Parladır, a.g.b., s.146.

birlikte hazırlar. Oturumların her birinde genellikle 4-8 bölüm bulunur. Üç oturumluk modüllerin birinci oturumunda, öğrencinin konuyla ilgili bilgileri yoklanır. Sorular öğrencilerin mümkün olduğu kadar o konuyla ilgili konuşmasını sağlayacak ve bilgisini yoklayacak tarzda hazırlanır. Bu oturumun sonunda II. oturum için araştırma soruları ve bu soruların cevaplarını bulabilecekleri kaynaklar, gerekiyorsa internet sitelerinin adresleri verilir. İkinci oturum, bir hafta sonra yapıldığı için öğrencinin hazırlanmasına imkan verilmiştir ve bu oturumun soruları daha çok bilgi içerir. Son oturum soruları ise önceki iki oturum esas alınarak öğrencilerin konuyla ilgili değerlendirme yapmalarına yöneliktir. Bir modülde ortalama 100 ila 130 civarında soru sorulmaktadır.

Ayrıca modülün içeriğiyle ilgili olarak meslekî Arapça ve meslekî İngilizce metinleri de belirlenir.

Hazırlanan senaryo Senaryo Kurulu'nda tartışılır. Yazılan senaryo ve sorular başta modül başkanı olmak üzere farklı anabilim dallarından olan öğretim üyelerince değerlendirilip son şeklini alır ve basımı yapılır. Modülün basımı iki nüsha yapılır. Birisi, sınıflarda modül için yönlendirici olarak görev yapacaklar için eğitici nüsha, diğeri ise öğrenci nüshası. Eğitici nüshasında soruların cevapları da yer almaktadır.

3- PDÖ'nün Uygulanması

Aktif öğrenimde sınıflar 8-10 kişiliktir. Modülün eğitici nüshası, önceden belirlenmiş olan yönlendirici öğretim üyelerine hazırlık yapabilecekleri bir süre dikkate alınarak modülün işleneceği günden önce dağıtılır. Hoca, saati geldiğinde sınıfa sadece I. oturum sorularını götürür. Oturma düzeni genelde "O" düzenindedir. Bazen "U" düzeni de tercih edilebilir. Sayının az olması ve yakın düzen oturulmasından dolayı öğrencinin başka bir şeyle meşgul olması mümkün olmaz. Sadece senaryo ve soruların bulunduğu nüshanın yaprakları tek tek dağıtılır ve senaryo ve sorular sırayla okunur ve herkesin fikri sorulur. Hoca soruları cevaplandırmaktan kaçınır. Olabildiğince yönlendirmeye ve konuyla ilgili tartışma açmaya çaba sarfeder.

I. oturumda sorulan sorular, öğrencinin eski bilgilerini yoklamaya yöneliktir. Bu oturumun sonunda gelecek oturumun araştırma konuları ve bunlara dair kaynaklar verilmiştir. Bir hafta sonra yapılan II. oturumda sözü edilen konular üzerinde tartışılır. Bu tartışma daha çok öğrencinin araştırma yapıp edindiği bilgiler çerçevesinde cereyan eder. İki gün sonra yapılan III. oturumda ise, öğrencinin oturumlarda tartışılan konularla ilgili yorum ve değerlendirmeleri alınır.

Yönlendirici hoca; öğrenme süreci ile ilgili olarak, analiz ve sentez yapabilme becerisini kazandırma, grubu toparlayıcı yönlendirme, öğrencilerin önemli noktalara odaklanmalarına yardımcı olma, senaryo ve eski bilgilerin ilişkilendirilmesini sağlayabilme, mümkün olduğunca soru sorarak öğrenciye yardımcı olma, meslekî veya günlük yaşamdan uygun örnekler verme çabası içinde olur.²²

Sınıfın fiziksel düzeni ise, öğrencilere bedensel düzeyde yatay ilişkiler kurabilme olanağı sağlamak üzere tasarlanmıştır. Eğitim yönlendiricisi ve öğrenciler aynı grubun eşit üyeleri olarak bir masa etrafında toplanarak ellerindeki senaryoda ortaya konan problemi çözmek için düşünürler, bilgilerini dolaşıma sokarak tartışır ve bilgilerinin yetersiz olduğuna karar verdikleri anda yeni bilgileri araştırmaya yönelirler. Topladıkları bilgileri ise yeniden paylaşarak problemi çözerler. Bu süreç sonunda biçimlenen birey “bilmek için düşünen insan” olarak toplum hayatında yer alabilir.²³

Bu arada yönlendirici, öğrencilerin performansını kendisinde bulunan form üzerinde değerlendirir. Öğrencilere dağıtılan form ile de onların yönlendirici hoca ve sunumların verimliliği hususunda geri bildirimleri alınır. Oturumlar süresince çay kahve ve aperatif yiyeceklerle samimi bir ortam oluşturulmasına özel bir önem atfedilir. Üç ya da dört oturum sonunda modül tamamlanınca Modül Sonu Değerlendirme (MSD) sınavı yapılır. Bu sınavla birlikte meslekî İngilizce ve meslekî Arapça metinleriyle ilgili sınavlar da yapılır. Bu süreç bütün modüller için geçerlidir.

III- AKTİF EĞİTİM VE İSLÂM HUKUKU

A- İLAHİYAT LİSANS BÖLÜMÜ

1- Usûl

İlahiyat lisans bölümünde aktif eğitim programı çerçevesinde usûl ile ilgili olarak, “Temel İslâm Bilimlerinde Usûl I” ve “Temel İslâm Bilimlerinde Usûl II” olmak üzere üçer oturumluk iki modül bulunmaktadır. I. modülde Tefsir ve Hadîs usûlü ile ilgili konulara yer verilmiş olup, fıkıh usûlünün bu bilim dallarıyla tedahül eden bazı konuları (nâsih-mensuh, âhad haber vs.) bu modülde ele alınır. II. modül tamamıyla İslâm hukuk usûlünden oluşmaktadır.

²² Ahmet Özkurt, Uğur İnci, Funda Akgün, Mehmet Utku, Abdullah Seyrankaya, “Öğrenci Merkezli Probleme Dayalı Eğitim Sisteminde Eğitim Yönlendiriciliğinin Temel İlkeleri”, I. Aktif Eğitim Bildiriler Kitabı, s. 123-124.

²³ Yağcıoğlu, a.g.b, s. 11.

Bilindiği üzere İslâm hukuk usûlü bir yönüyle dinî metinleri (nassları) doğru anlayabilme yöntemidir. Bu bakımdan usûl konuları işlenirken genel bir problem senaryo konusu olarak seçilmektedir. Bunun yanı sıra bazen bir nass, bazen bir olay ya da veriler bir alt problem olarak senaryo konusu yapılmakta ve aktif eğitimin gerektirdiği usûl çerçevesinde öğrencinin tartışarak bir sonuca varması sağlanmaktadır. Hükmün kaynaklarından içtihadı, lafızların kısımlarından delâletlere ve hükümden ehliyete kadar İslâm hukuk usûlünün hemen bütün konuları, belirtilen senaryo anlayışı çerçevesinde yerleştirilmekte, böylece öğrencinin usûl konularını hocanın anlatımıyla değil, kendi çalışma ve çıkarımlarıyla öğrenmesi mümkün olmaktadır. Senaryodaki sorular günlük hayattan ve aktüalitesi olan konulardan seçildiği için, öğrenci İslâm hukuk usûlü kurallarını iyi anlayıp özümsemekte ve zihinsel intikal yeteneği daha iyi geliştiği için kendisine gelecek soruları cevaplandırmada daha başarılı olmaktadır. Bu modülde Mecelle'nin Küllî Kâideleri'ne de yer verilmiş olduğu için öğrenci İslâm hukukuna dair genel bir bakış açısı kazanmış olmaktadır.

2- Furu'

Furu' hakkında "İslâm Hukuku I" ve "İslâm Hukuku II" adında, üçer oturumluk iki modül bulunmaktadır. Farklı hocalarımızın başkanlığında hazırlanan her iki modülde, fikhın ferâiz dışındaki bütün bölümleri genel hatlarıyla işlenmektedir. Feraiz konusunda ise iki sunumluk bir bilgi dışında fazla bilgi verilememektedir.

İslâm hukukunun bölümleri ve bölüm başlıkları asırlar öncesindeki ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları karşılama üzerine şekillendiği için, öğrenciler bu konuları anlamada ve güncel olaylarla ilişkilendirmede zorlanmaktadırlar. Aktif eğitim sisteminde İslâm hukuku ile ilgili senaryo ve sorular, bir taraftan güncel ve ilgi uyandırıcı, bir taraftan da anlatılmak istenen fikhî konunun açıklanmasına katkıda bulunucu bir nitelikte olduğu için, öğrenciler yaşanan ve kendileri için bir anlamı olan bir fikhî bilgi öğrenme heyecanını yaşamakta ve oturumlar, klasik ders sistemiyle mukayese edilemeyecek derecede zevkli ve katılımcı bir anlayışla geçmektedir. "İslâm Hukuku I" adlı modülde İslâm hukuku ve bölümlerine dair genel bilgiler konu edilerek, öğrencinin İslâm hukuku hakkında genel bir malûmat edinmesi amaçlanmaktadır. "İslâm Hukuku II" modülünde ise; ibadetler, aile, borçlar ve ceza hukukuna dair güncel değeri olan konular ele alınmaktadır. Usul ile ilgili modüller ile İslâm hukukunun furu'una dair modüller 3. dönemde yani 3. sınıfta işlen-

mektedir. Aktif eğitimde dönemler yarı yıl olarak değil bir tam yılın karşılığı olarak adlandırılmaktadırlar.

Ayrıca “Din ve Çağdaş Sorunlar” isimli üç oturumluk bir modül daha vardır. Bu modülde çağdaş kelâmî sorunlar ve çağdaş hukukî sorunlar ele alınmaktadır. Bu modül 4. dönemde, yani son sınıfta işlenmektedir.

3- Seçimlik Dersler

Aktif eğitim sürecinde seçimlik derslere de yer verilmektedir. İslâm hukuku ile ilgili olarak ilahiyat bölümünde seçimlik şu dersler mevcuttur: Hukuka Giriş, İslâm Hukuku Metinleri, Mukayeseli İslâm Hukuku, Günümüz Fıkıh Problemleri, İslâm Hukuk Tarihi, Kur’an Hükümleri ve Modern Hukuk.

Seçimlik dersler genelde hocanın takriri ile yapılmakla beraber, bu yöntemi kullanırken de öğrencisinin ilgisini çekebilen hocaların dersi seçildiği için bu durum, aktif eğitimin genel yapısı açısından bir sakınca oluşturmamaktadır.

B- İLKÖĞRETİM DKAB ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ

1- Furu’

İlköğretim DKAB Öğretmenliği bölümünde İslâm hukuku ile ilgili olarak iki modül vardır. “İslâm Dini Esasları (İbadet)” modülü ile “İslâm Hukuku” modülü. İslâm Hukuku” modülünün içeriği, ilahiyat bölümünün “İslâm Hukuku I” modülünün içeriğine yakındır. Dolayısıyla DKAB bölümünde İslâm hukukuna dair ancak genel bilgilere ve bazı konulara yer verilebilmektedir. Her iki modül de 3. dönemdedir. Bu bölümde usûl modülü bulunmamaktadır. Ancak, usûlle ilgili bazı önemli konuların, sözü edilen modüllere entegre edilmesi düşünülmektedir.

İlahiyat bölümünde olan “Din ve Çağdaş Sorunlar” modülü DKAB bölümünde de bulunmakta ve son sınıfta işlenmektedir.

2- Seçimlik Dersler

Bu bölümdeki seçimlik dersler İlahiyat bölümüne oranla daha azdır. Bunlar; Fıkıh okulları (sonradan İslâm Hukuk Tarihi olarak değiştirildi) ve Günümüz Fıkıh Problemleri. Bu ders de, içerdiği konular itibarıyla Din ve Çağdaş Sorunlar modülünde ele alındığı için kaldırılarak yerine Kur’an Hükümleri ve Modern Hukuk dersi konmuştur.

SONUÇ

Yazımızın başında "neden bir farklı yaklaşım?" sorusu sorulmuş ve sorunlar, İslâm hukuku dersinin işleniş tarzının tartışıldığı sempozyumda sunulan bir tebliğdeki tespitler çerçevesinde dile getirilmeye çalışılmıştır. Tebliğ müzakerecilerden birinin şu ifadesi, aktif eğitime neden ihtiyaç olduğunun bir cevabı gibidir: "... problem ağırlıklı bir fıkıh ilmi öğretisinin daha yararlı olacağını düşünüyorum."²⁴

Diğer taraftan aynı tebliğin diğer bir müzakerecisinin, klasik eğitimdeki tartışma tikanıklığına çözüm olarak teklif ettiği şu sözler ise, aktif eğitimin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır: "Bence başarının sağlanması için yapılacak şey, öğrencinin katılımının sağlanmasıdır... Öğrenciye daha çok ödev vermek ve ödevleri değerlendirmek, tartışmak suretiyle öğrenci yetiştirilir... Yani öğrenci daha önceden ödevini alacak, o ödevi hazırlayacak, hoca ders işliyor olmayacak, o ödevle ilgili konular derste tartışmaya açılacak, öğrenci konuyu kavramış olarak dersten çıkacak. Haftada on saat ders yapmaktansa, böyle iki saat ders yapın, çok daha başarılı olur. AB'ye akreditasyon çalışmaları çerçevesinde bu konuların gündeme gelmesi gerekir."²⁵

Görüldüğü kadarıyla İslâm hukuk öğretimiyle ilgili mevcut eğitim sisteminin yetersiz kaldığı konusunda genel bir anlayış söz konusudur. Yapılan teklifler de aktif eğitim sistemiyle örtüşmektedir. DEÜ İlahiyat Fakültesi'nde konunun üzerine cesaretle gidilmiş ve aktif eğitime geçme kararı alınmıştır. Üç yıllık bir tecrübe sonucu görülmüştür ki, yazının başında ifade edilen sorunların büyük bölümü ortadan kalkmıştır. Söz gelimi bu sistem öğrenci merkezli olması sebebiyle hocalarla ilgili sorunlar önemli ölçüde azalmış, sistemin doğasının gereği, onlar da eskisinden daha çok çalışmak zorunda olmuşlardır. Çünkü en azından senaryo ve ilgili soruları hazırlamak, PDÖ yönlendiricisi olarak yönlendirici nüshayı çalışarak oturuma gelmek durumundadırlar. Öğrenciler ise, doğrudan kendileri üzerine kurulan bir sistemde çalışmama ve araştırmama gibi bir seçeneğe sahip bulunmamaktadırlar. 8-10 kişilik sınıflarda hoca ve öğrenciler birbirlerini daha iyi tanıyarak sıcak ilişkiler kurmakta, Bilimsel Danışmanlık saatlerinde ders dışı hoca-öğrenci ilişkileri daha da gelişerek hocalardan yararlanma imkanı artmaktadır. Kısacası aktif eğitim, öğrenme heyecanını canlı tutarak öğrenmeyi öğretmektedir.

²⁴ Mehmet Akif Aydın, "İslâm Hukuku Dersinin Lisans ve Lisansüstü Düzeyde Eğitim-Öğretim Problemleri ve Bunların Aşılma Yöntemleri" adlı tebliğin müzakeresi, I. İslâm Hukuku Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon toplantısı ve İslâm Hukuk Usûlünün Problemleri Sempozyumu, s. 98.

²⁵ Hazma Aktan, *a.g.b'nin müzakeresi*, s. 96.

Halinden şikayetçi olup, bu böyle gitmez deyip yeni tekliflere kayıtsız kalmak, bazen de karşı çıkmak genel bir insan zaafıdır. Yeni bir sisteme geçerken yaşanabilecek zorlukların bir kısmı DEÜ İlahiyat Fakültesinde de yaşanmıştır. Ama idarî iradenin güçlü olması sebebiyle zorlukların büyük bölümünün aşıldığını söylemek mümkündür. Aktif eğitim sebebiyle DEÜ İlahiyat Fakültesi'ne idarecisi, hocası ve öğrencisiyle yeni bir heyecan gelmiş ve 2004-2005 öğretim yılında verilen ilk mezunlarda ilâhiyat eğitiminden amaçlanan hedeflerin gerçekleşmiş olması, eskisinden daha faydalı ve verimli bir eğitim sürecinin yaşandığını göstermiştir. Öğrencilerin derse katımları, konuları tartışabilmeleri, araştırmaya yönelmeleri eskiye oranla önemli derecede artmıştır. Onların daha sosyal, daha paylaşımcı, daha bilinçli ve kendilerine daha çok güveni olan öğrenciler olarak yetiştikleri görülmüş, öğrendikleri bilgileri pratik hayatta kullanabilir hale geldikleri ve teori pratik ilişkisini kurabildikleri mutlulukla müşahade edilmiştir. Aktif eğitim sisteminde göre mezun olan öğrencilere; sistem ve sistemin uygulanışı ile ilgili sorulara %80'in üzerinde olumlu cevap vermiş olmaları²⁶ da, bu kanaatleri teyid eder niteliktedir.

Yeni bir sistemin aksayan yönleri elbette olacak, ama bunlar zamanla giderilecektir. Meselâ, sınav sistemi çoktan seçmeli test usûlüne göre yapıldığı için, öğrencilerimizin düşüncelerini yazılı olarak ifade etmede zafiyete düştükleri tespit edilmiş, 2005-2006 öğretim yılından itibaren her öğrencinin 2, 3 ve 4. sınıflarda yılda bir adet olmak üzere toplam üç adet "*Özel Çalışma Modülü (ÖÇM)*" adıyla bilimsel çalışma ağırlıklı 15-20'şer sayfalık kompozisyon hazırlaması ve bunu hazırlamayanların diploma alamaması kararlaştırılmıştır.

Yeni sistemin hocalar açısından da önemli zorlukları bulunmaktadır. Senaryo üretmek, öğrencisinin ilgisini çekecek yeni projeler geliştirmek, senaryoları sık sık yenilemek, soruların daha ilgi çekici hale getirmek için yoğun bir mesai sarfedilmesi gerekmektedir. Bu sebeple pek çok sıkıntılar olabilecektir. Ama bu sıkıntıların aşılmasının özellikle manevi bir borç olduğunun düşünülmesi gerekmektedir.

Bu yazıyı, DEÜ İlahiyat Fakültesi'nde aktif eğitimin teorisi ve uygulanması yönünde büyük emeği olan Fakültenin o günkü dekanı Prof. Dr. Selahattin Parladır'ın, öğrencilerin mezuniyet gecesinde yaptığı konuşmanın

²⁶ Halit Ev, "*Aktif Eğitimde Öğrenci Memnuniyeti -DEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği*", II. Aktif Eğitim Kurultayı, 4-5 Haziran 2005, Basılmamış Tebliğ, s. 5 vd.

bir bölümüyle sonlandırmak istiyoruz: "Sekiz-dokuz kişilik gruplarda her öğrencinin öğrenmeye katılması, sorularla beyin fırtınası yaşaması, keşif ve bulma heyecanı duyması, araştırmaya koyulması.. Bunlar senelerce belki hayal ettiğimiz, gerçekleşeceğine inanmadığımız şeylerdi. Üniversitemiz tarafından önümüze sunulan bu fırsatın değerini bilmeliyiz. Elbette bu sistem öğretim elemanı ve öğrenci olarak daha çok çalışmayı gerektiriyor. Ama kalite ve iyileşme istiyorsak, bize emanet edilen öğrencilerimizin zihinsel ve duygusal yeteneklerinin gelişmesini, onların aydın, vasıflı ve verimli hale gelmelerini istiyorsak dinimizin ve bilimin gösterdiği doğrultuda bu zorluğa talip olmamızdan daha doğal ne olabilir?.. Bu yoğun gayretlerin olumlu sonuçları görülmeye başlamıştır. Öncesine göre öğrencilerimiz öğrenmede sorumluluk alarak daha çok çalışıyor ve akademik başarıları giderek yükseliyor. Geçen sene uygulanan ankete verdiğiniz cevaplara göre yeni oluşturulan eğitim ortamında, bilgiyi daha anlayarak öğrendiğiniz, daha eleştirel düşünmeye başladığınız, bunun yanı sıra sosyal ve duygusal bakımdan (akademik başarıya oranla) daha çok gelişme kaydettiğiniz kanaatini taşıyorsunuz.. Şunu açık bir gerçek olarak kabul etmek gerekir ki, sarfedilen bilimsel ve hasbî gayret ne ölçüde ise, -âyetle belirtildiği gibi²⁷- başarı yolları o nispette açılacaktır."

Çok geniş ve yepyeni bir sistemi özetlemeye çalışırken, eksik kalan ve tartışmaya açık olan şüphesiz pek çok husus olacaktır. Sistem uygulandıkça aksayan yönler görülüp giderilecek, eğitimden amaçlanan hedeflerin gerçekleştirilmesi hususundaki arayışlar da hep sürecektir.

